

ВИДИ ЗАПОДІЯННЯ ШКОДИ ПРАВОПОРУШНИКУ ПРИ ЗДІЙСНЕННІ СЛУЖБОВИХ ВЛАДНИХ ПОВНОВАЖЕНЬ

Орловський Б. М.

кандидат юридичних наук,

*старший викладач Одеського національного університету імені І.І. Мечникова
м. Одеса, Україна*

Здійснення службових владних повноважень як правомірний суспільно корисний вчинок, що виключає злочинність діяння характеризується заподіянням шкоди правопорушнику спеціально уповноваженою особою держави (працівником правоохоронного органу, військовослужбовцем) шляхом застосування заходів фізичного впливу, спеціальних засобів та вогнепальної зброї у процесі запобігання, припинення або захисту від здійснюваного правопорушником суспільно небезпечного посягання. Стаття 36 Кримінального кодексу України (далі — КК України) характеризує право приватної особи на необхідну оборону від суспільно небезпечних посягань, якою визнаються дії, вчинені з метою захисту охоронюваних законом прав та інтересів особи, яка захищається або іншої особи, а також суспільних інтересів та інтересів держави від суспільно небезпечного посягання шляхом заподіяння тому, хто посягає, шкоди, необхідної і достатньої в даній обстановці для негайного відвернення чи припинення посягання [4, с. 19]. Таке право на думку автора та певної групи вчених (Н. Д. Дурманов, Ю. В. Баулін, В. Н. Козак, Н. Н. Паше-Озерський, Т. Г. Шавгулідзе) [1, с. 241; 3, с. 131-132; 6, с. 211; 7, с. 47] для спеціально уповноважених осіб держави (працівників правоохоронних органів, військовослужбовців) перетворюється у самостійний правомірний вчинок, що виключає злочинність діяння - здійснення службових владних повноважень, який за своїм змістом та ознаками відрізняється від необхідної оборони. У зв'язку з цим, дослідження процесу заподіяння шкоди при здійсненні службових владних повноважень та можливості існування певних видів заподіяння такої шкоди є необхідним та актуальним питанням, характеристика якого стане відповідним елементом теоретичної бази для виокремлення здійснення службових владних повноважень у якості самостійної обставини, що виключає злочинність діяння. Потрібно зазначити, що дослідженням деяких аспектів кримінально-правової природи захисту працівників правоохоронних органів від суспільно

небезпечних посягань займалися такі вчені як Ю. В. Баулін, Н. Д. Дурманов, І. Н. Козак, Н. Н. Паше-Озерський, І. С. Тишкевич, І. В. Ткаченко, Р. Г. Шавгулідзе, М. І. Якубович, Л. М. Гусар та інші. Однак комплексне дослідження питання щодо виділення певних видів заподіяння шкоди правопорушнику в процесі здійснення спеціально уповноваженою особою держави своїх службових владних повноважень (охорони громадського порядку, розшуку, переслідування та затримання злочинця, тощо) в науці кримінального права України допоки не здійснювалось.

Загалом застосування спеціально уповноваженою особою держави різних заходів впливу (фізичної сили, спеціальних засобів, вогнепальної зброї) і заподіяння шкоди правопорушнику при здійсненні службових владних повноважень може включати в себе різноманітну кількість складних практичних випадів, пов'язаних із запобіганням, припиненням або захистом від суспільно небезпечного посягання. Тому доцільно провести узагальнену теоретичну класифікацію і виділити певні види заподіяння шкоди правопорушнику при здійсненні службових владних повноважень, які будуть залежати від конкретних особливостей суспільно небезпечного посягання з боку правопорушника. Автор вважає, що в залежності від цього критерію можливо виділити наступні види заподіяння шкоди:

- 1) загальний;
- 2) привілейований;
- 3) спеціальний.

Загальний вид заподіяння шкоди при здійсненні службових владних повноважень полягає у тому, що суспільно небезпечне посягання, яке вчинюється правопорушником або особою правопорушника не має ніяких особливостей, передбачених у законі і тому спеціально уповноважена особа держави застосовує заходи впливу до правопорушника, пов'язані із заподіянням йому шкоди у загальному порядку, відповідно до норм спеціального закону, що регулює її діяльність.

Привілейований вид заподіяння шкоди при здійсненні службових владних повноважень полягає у певних фізичних або біологічних особливостях особи правопорушника, які визначені у спеціальному законі, що регулює діяльність спеціально уповноважених осіб держави і наявність яких обмежує можливість застосування заходів впливу, пов'язаних із заподіянням шкоди правопорушнику у випадку вчинення ним суспільно небезпечного посягання. Наприклад, відповідно до ч. 3 ст. 12 Закону України «Про міліцію», ч. 2 ст. 583, ч. 3 ст. 584 Митного кодексу України забороняється застосовувати заходи фізичного впливу спеціальні засоби та вогнепальну зброю до таких категорій осіб, як: а) жінки з явними ознаками вагітності; б) малолітні, в) інваліди з явними ознаками інвалідності, г) особи похилого віку [2, с. 16; 5, с. 207].

Тобто, закон надає даним категоріям правопорушників привілейоване становище порівняно із іншими правопорушниками у зв'язку з їх обмеженими фізичними або біологічними можливостями по вчиненню протидії, опору та раду на спеціально уповноважену особу держави. Однак, в той же час, у випадку вчинення ними групового нападу, що загрожує життю і здоров'ю спеціально уповноваженої особи держави або інших людей, або вчинення ними збройного нападу чи збройного опору, тобто діянь з підвищеним рівнем сус-

пільної безпеки, зазначені вище обмеження по застосуванню заходів впливу на ці категорії осіб не поширюються.

В законодавстві відсутні ознаки, за допомогою яких звичайну людину можна візуально віднести до привілейованих категорій осіб-правопорушників. Можливо зазначити, що поняття «особа похилого віку» не можна ототожнювати з поняттям «пенсіонер», оскільки для деяких категорій працівників зі шкідливими умовами праці (шахтарі, робітники хімічної промисловості спин вари та інші) призначення пенсії здійснюється значно раніше пенсійного віку. Тому до осіб похилого віку необхідно відносити тих людей, яких спеціально уповноважена особа держави сприймає як фізично неспроможних внаслідок вікових змін створювати небезпеку для життя та здоров'я громадян. Жінок з явними ознаками вагітності необхідно розглядати такими, якщо вони візуально можуть бути визнані вагітними на день вчинення правопорушення. До малолітніх осіб, відповідно до Кримінального кодексу України, необхідно відносити осіб, які не досягли 14 років, що на практиці потрібно візуально визначати за допомогою їх антропометричних даних. Поняття «інвалід», «особа з явними ознаками інвалідності» є також оціночними категоріями, оскільки, як відомо, при відсутності одного ока у людини вона безумовно вважається за чинним законодавством інвалідом. Але це зовсім не означає того, що відносно такої людини не може бути застосовано силу при вчиненні нею суспільно небезпечного посягання. Під явними ознаками інвалідності для незастосування до особи заходів впливу потрібно розуміти такі каліцтва чи вроджені вади, з огляду на які вона не може фізично створити небезпеку життю чи здоров'ю спеціально уповноваженої особи держави або інших людей. Таким чином можна зазначити, що вказані категорії привілейованих осіб-правопорушників, відносно яких заборонено або обмежено право на застосування сили, є «оціночними» і в кожному конкретному випадку вони повинні визначатись спеціально уповноваженими особами держави візуально в залежності від їх фізичних чи біологічних даних.

Спеціальний вид заподіяння шкоди при здійсненні службових владних повноважень полягає у тому, що саме посягання, яке здійснюється з боку правопорушника, в силу певних його характеристик, становить підвищену суспільну небезпеку для спеціально уповноваженої особи держави або інших людей чи для державних або суспільних інтересів. До цієї групи посягань, на думку автора, необхідно відносити: а) запобігання або припинення вчинення правопорушником особливо тяжкого злочину; б) озброєний напад чи опір спеціально уповноваженій особі держави; в) груповий напад на спеціально уповноважену особу держави. Саме підвищена суспільна небезпека такого роду посягань досить часто призводить до загибелі або тяжких ушкоджень здоров'ю спеціально уповноважених осіб держави. Тому спеціально уповноважені особи держави повинні чітко усвідомлювати та розуміти існування певної групи посягань з боку правопорушників, які становлять підвищену суспільну небезпеку для держави і суспільства, життя і здоров'я спеціально уповноваженої особи або інших людей та при яких законом повинно бути дозволено заподіяння будь-якої шкоди правопорушнику.

Таким чином, узагальнюючи проведені у тезах дослідження автор вважає, що можливо виділити наступні види заподіяння шкоди правопорушнику при здійсненні службових владних повноважень: загальний, виключний і спеціальний. З урахуванням виділу цих видів доцільно конструювати законодавчу но-

му про здійснення службових владних повноважень як можливу обставину, що виключатиме злочинність діяння у розділі VIII КК України. Визначення таких видів заподіяння шкоди при здійсненні службових владних повноважень має важливе значення як для її можливої нормотворчої конструкції так і для характеристики практичного застосування такого правомірного суспільно корисного ринку, що виключає злочинність діяння.

Список використаних джерел:

1. Баулін Ю. В. Обстоятельства, исключающие преступность деяния: монограми/Юрій Васильевич Баулін -Х.: Основа, 1991. -360 с.
2. Закон України «Про міліцію» станом на 25 квітня 2002 р.: офіційне видання. — К.: Парламентське видавництво, 2002. - 27 с.
3. Козак В. Н., Ной И. С. Право граждан на необходимую оборону / В. Н. Козак, И С. Ной. - Саратов : Изд-во СГУ, 1972. - 160 с.
4. Кримінальний кодекс України (із змінами і доповненнями станом на 25 лютого 2013 року) / Укладач проф. В. І. Тютюгін. -Х. : ТОВ «Одисей», 2013, -234 с.
5. Митний кодекс України (із змінами та доповненнями станом на 14 січня 2014 року). -К.: Центр учбової літератури, 2014. - 292 с.
6. Орловський Б. М. Застосування зброї працівниками правоохоронних органів: необхідна оборона чи здійснення службових повноважень / Б. М. Орловський // Права держава. - 2010. - № 12. - С. 210-213.
7. Паше-Озерский Н. Н. Необходимая оборона и крайняя необходимость по советскому уголовному праву / Николай Николаевич Паше-Озерский - М Госюриздат, 1962. - 181 с.